

مقدمه

"اگر موسسات حسابرسی، کشف تقلب را به عنوان مرکز ثقل خدمات خود قرار ندهند نه تنها با خطر از بین رفتن اعتبار خود روبرو خواهند بود بلکه بقای آنها نیز به خطر خواهد افتاد." این ادعای گلین (Glynn)، مدیر فنی انجمن حسابداران رسمی امریکا (AICPA)، تا چه اندازه می تواند واقعیت داشته باشد؟

از جمله مهمترین ویژگیهای حرفه حسابرسی، همانند بسیاری از حرفه‌ها، ویژگی ارائه خدمت به جامعه است و بقای آن نیز در گرو توانایی برآوردن خواسته‌ای است که جامعه از وی انتظار دارد. بنابراین، باید با تغییر در خواسته‌ها و یا اهمیت آنها، حرفه حسابرسی نیز خود را با آنها هماهنگ سازد. برای پاسخ به این پرسش نیز باید سیر تحولات خواسته‌های جامعه از حرفه و میزان هماهنگی یا همخوانی حرفه با آنها را مورد بررسی و توجه قرار داد.

فعالیت‌های تقلب‌آمیز و آینده حرفه حسابداری رسمی

مسئولیت حسابرس

بر اساس استاندارد حسابرسی شماره ۱ آمریکا (SAS1) حسابرس مسئولیت برنامه‌ریزی و اجرای حسابرسی را بر عهده دارد، تا به شکلی معقول اطمینان یابد که صورتهای مالی، عاری از تحریف^۳ با اهمیت ناشی از اشتباه^۴ و یا تقلب^۵ است. بنا بر این، با وجود مسئولیت حسابرس در کشف و افشای تقلب در گذشته، دلایلی به شرح زیر را می‌توان برای این ادعای گلین و در این زمان، ارائه کرد:

- ❖ افزایش اهمیت تاثیر تقلب و مصدقهای آن، از جمله فساد مالی، پولشویی و رشوه بر اقتصاد جوامع و در نتیجه، نیاز روزافزون به برخورد با آنها،
- ❖ درخواست از حسابرسان برای کمک به کشف مصدقهای تقلب، و
- ❖ ناتوانی حسابرسان در رسیدگیهای مناسب و کافی برای کشف تقلبهای با اهمیت در صورتهای مالی.

افزایش اهمیت تقلب و مصدقهای آن

بنابر گفته فارل (Farel, 1999)، تخمین دقیق میزان هزینه تقلب و مصدقهای آن معمولاً امری مشکل است زیرا بسیاری از تقلبها و سوءاستفاده‌ها کشف نمی‌شوند و همه موارد کشف شده نیز افشا نمی‌شوند و افزون بر این، تاثیر مالی اقدامات مجرمانه نیز قابل اندازه‌گیری نخواهد بود. با این حال و بر مبنای تخمینی احتیاط‌آمیز، هزینه تحمل شده از سوی سازمانها تقریباً برابر با ۶ درصد درآمد سالانه و یا بیش از ۴۰۰ میلیارد دلار در هر سال خواهد بود. به عبارت دیگر، به صورت روزانه و برای هر کارمند مبلغی برابر با ۹ دلار خواهد شد. لازم به یادآوری است که در این محاسبه، هزینه‌های غیر مستقیم دیگری همچون هزینه‌های قانونی، حسابداری، بیمه و هزینه از دست رفتن بهره‌وری ناشی از استخدام و اخراج کارکنان در نظر گرفته نشده است.

افزون بر این، بر اساس بررسی انجمن حسابداران رسمی آمریکا در سال ۲۰۰۲، می‌توان منافع دیگری به شرح زیر برای یک سازمان و از طریق به‌کارگیری برنامه‌ها و کنترل‌های قوی

جهت جلوگیری و ممانعت از تقلب، منظور کرد:

- ❖ **افزایش ارزش بازار؛** بر اساس بررسی انجام شده در آمریکا از طریق تغییر اعمال حاکمیت بد به خوب، شرکتها می‌توانند بین ۱۰ تا ۱۲ درصد افزایش در ارزش بازار خود داشته باشند.
- ❖ **کاهش جریمه‌های دولتی؛** بر اساس اطلاعات ارائه شده در آمریکا، شرکتها از طریق جدیت در به‌کارگیری برنامه‌هایی که مانع انحراف از قوانین می‌شود تا ۴۰ درصد کاهش در جریمه‌ها خواهند داشت.
- ❖ **کاهش طرح دعاوی بر علیه شرکت؛** حفظ نشان تجاری و شهرت آن و...

در واقع، فساد (اقتصادی) پدیده‌ای است که در همه جوامع، اعم از توسعه یافته یا در حال توسعه، یافت می‌شود. پیامدهای مخرب و زیانبار فساد مرز نمی‌شناسد؛ اما تاثیرات منفی آن در کشورهای در حال توسعه به مراتب بیشتر از کشورهای توسعه یافته است. در بسیاری از این جوامع، فساد هزینه‌های سنگینی به بار می‌آورد، عملکرد بازارهای آزاد را دچار اختلال می‌سازد، باعث کندی روند توسعه اقتصادی می‌شود و به شکلگیری طبقه نوکیسه در بسیاری از جوامع، به ویژه در کشورهای در حال توسعه می‌انجامد (رنجبر، ۱۳۸۴).

با این حال، متأسفانه پژوهشی که نشان‌دهنده برآوردی از میزان

هزینه‌های تقلب و مصدقهای آن در ایران باشد، مشاهده نشده است. ولی می‌توان شواهد دیگری را ارائه کرد که تا اندازه‌ای نشان‌دهنده اهمیت موضوع در ایران باشد.

به عنوان نمونه، بر مبنای شاخص فساد مالی^۷ و در بین ۱۶۲ کشور مورد بررسی به وسیله سازمان شفاف‌سازی بین‌المللی^۸ در سال ۲۰۰۵، ایران رتبه ۸۸ را به خود اختصاص داده است. به این معنا که از لحاظ رتبه‌بندی در مورد وجود یکی از مصدقهای تقلب، یعنی فساد مالی، ایران در بین کشورها در مرتبه ۸۸ قرار گرفته است. اهمیت این موضوع به گونه‌ای است که مسئله برخورد با فساد در اقتصاد کشور، از جمله مهمترین دغدغه‌های مسئولان حکومتی قرار گرفته و

تخمین

دقیق میزان

هزینه تقلب

و مصدقهای آن

معمولاً

امری مشکل است

زیرا

بسیاری از تقلبها

و

سوءاستفاده‌ها

کشف نمی‌شوند

و

همه موارد

کشف شده نیز

افشا نمی‌شوند

سیاستهای کلانی نیز برای کاهش آن ارائه کرده‌اند که از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

❖ **فرمان هشت ماده‌ای مقام معظم رهبری برای مبارزه با فساد اقتصادی**؛ در این فرمان از سران قوای سه‌گانه درخواست مبارزه جدی با فساد اقتصادی و ارائه راهکارهای عملی برای این موضوع شده است. اما حاکمیت در فرایند مبارزه با مفاسد اقتصادی و به استناد فرمان صادره باید به عنوان یک قانون جامع و روشن نهادینه شود تا دولت و یا سایر نهادهای ذیربط بتوانند با پشتوانه قانونی دست به مبارزه با فساد اقتصادی بزنند. به همین خاطر و پس از صدور فرمان مذکور، مجلس شورای اسلامی برای تصویب قانون در این زمینه دست به اقدامات عملی زد.

❖ **تصویب قوانینی برای مبارزه با مفاسد اقتصادی**؛ در این رابطه، بخش پژوهشهای مجلس ابتدا کتابها و طرحهای مطالعاتی و گزارشهایی در رابطه با آشنایی با نحوه برخورد کشورهای مختلف همچون ژاپن، چین، روسیه و... با فساد اقتصادی تهیه کرد.^۹ پس از این مرحله نیز طرح و لایحه ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد در تیرماه ۱۳۸۴ و نیز طرح و لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد در ۱۳ مهرماه ۱۳۸۴ در دستور کار قرار گرفت.

درخواست از حساب‌رسان برای کمک به کشف مصداقهای تقلب

برخورد حساب‌رسان با تقلب موضوع جدیدی نیست و استانداردهای حسابرسی نیز به صراحت به آن اشاره کرده‌اند. براساس استاندارد حسابرسی شماره ۱۱ آمریکا، حسابرس باید به اطمینان معقولی مبنی بر عاری بودن صورتهای مالی از تحریف با اهمیت ناشی از اشتباه و یا تقلب دست یابد.^{۱۰} در مقدمه مجموعه استانداردهای منتشر شده توسط هیئت استانداردهای حسابرسی آمریکا (ASB) نیز به این مورد اشاره کرده و اعلام می‌دارد که پس از گذشت ۵ سال، سرانجام، مسئولان مالی، موسسات عمده حسابداری و اعضای کنگره توجه خود را به کیفیت گزارشگری مالی و حساب‌رسان مستقل معطوف کرده‌اند و به همین خاطر، اعضای هیئت استانداردهای حسابرسی^{۱۱}، برای پرداختن به خواسته مذکور و تغییر در انتظارات جامعه از نقش و مسئولیتهای حساب‌رسان مستقل^{۱۲}، ۹ استاندارد را در ۴ دسته تدوین کرده‌اند

که بنابر اهمیت آنها، اولین دسته با عنوان «ممانعت از تقلب و اقدامات غیرقانونی» ارائه شده است.

با وجود این گونه کوششها، نمونه اخیر ضعفهای حسابرسی، همچون مورد انرون (Enron)، ادلفیا (Adelphia)، کوست (Qwest)، وردکام (Worldcom) و... هیئت را مجبور به تدوین استاندارد حسابرسی شماره ۹۹ (SAS99) کرد که براساس آن حسابرس باید:

❖ تاکید بیشتری بر روی تردید حرفه‌ای داشته باشد. به این معنا که به جای فرض بر صداقت و درستی مدیریت (استاندارد شماره ۵۶)، گروه حسابرسی باید به صورت گروهی و در ابتدای هر کار حسابرسی، بانحوه وقوع تقلب درگیر شود و برای آن راه حل گروهی پیدا کند.

❖ به گردآوری اطلاعات برای ارزیابی ریسک تقلب اقدام کند و این کار را از طریق پرس و جوهای کاملتری از مدیریت، نتایج ناشی از روشهای تحلیلی، در نظر گرفتن عوامل ریسک‌زا و سایر موارد انجام دهد.

❖ آزمونهای قویتر و متمرکزتری را انجام دهد.

❖ توانایی مدیریت در بی‌اعتنایی به کنترلهای داخلی را مدنظر خود قرار دهد.

❖ احتمال تقلب را در ارزیابیهای خود

در نظر بگیرد،

❖ تقلبهای کشف شده را به بخشهای کلیدی گزارش کند.

در واقع، این استاندارد برای ایرادهای گرفته شده به حرفه در ناتوانی آن در کشف تقلبهای عمده‌ای که اخیراً آشکار شده و جلوگیری از کاهش اعتبار حرفه، رهنمودهای عملیتر و واقعیت‌تری را برای افزایش کیفیت حسابرسی در جهت کمک به

پژوهشی که
نشاندهنده برآوردی
از
میزان
هزینه‌های تقلب
و
مصداقهای آن
در ایران باشد
مشاهده نشده است

صورت، تفکیک مالکیت از مدیریت معنای واقعیت‌تری به خود خواهد گرفت و به دنبال آن، مفهوم تضاد منافع بین مدیر و سایر گروه‌ها نمود عینی‌تری پیدا خواهد کرد. در این صورت، مسلماً جایگاه حرفه حسابداری و حسابداران رسمی به شدت افزایش خواهد یافت. بنابراین، با توجه به ریشه‌ها و سابقه تقلب و فساد در ساختار اقتصادی ایران، جلوگیری یا کشف و گزارش مناسب تقلب و مصداقهای آن از اهمیت بیشتری برخوردار خواهد شد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

با این که شاید در گذشته حساب‌رسان مستقل تاکید بیشتری بر روی کشف اشتباهات، و نه تقلب‌های بااهمیت، در صورتهای مالی داشته‌اند، اما درخواست جهانی، منطقه‌ای و داخلی برای رویارویی با تقلب، فساد، پولشویی، رشوه و... و ناتوانی حساب‌رسان در ارزیابی مناسب تحریر بااهمیت ناشی از تقلب در صورتهای مالی، هیئت‌های تدوین استانداردهای حسابرسی را در سطح کشورها و جهان، وادار به تدوین استانداردهایی با کاربرد عملی‌تر و ملموس‌تر برای کشف تقلب‌های بااهمیت در صورتهای مالی کرده است. تحولات جهانی و بین‌المللی و شرایط خاص حاکم بر دوران گذار اقتصاد کشور و نیز دوران جدید و فرصت پیش آمده برای حرفه، ایجاب می‌کند تا تشکلهای حرفه‌ای از جمله جامعه حسابداران رسمی ایران و سازمان حسابرسی، توجه بیشتری به جلوگیری، کشف و گزارش مناسب تقلب و مصداقهای آن نشان دهند. بنابراین، پیشنهاد می‌شود:

- ❖ استانداردهای تدوین شده، به منظور بروز رسانی و مدنظر قراردادن موضوع تقلب مورد بازنگری قرار گیرد،
- ❖ کمیته یا بخش مشخصی برای مطالعه و تدوین راهبرد مناسب برای حرفه به منظور برخورد با موضوع تقلب در حسابرسی صورتهای مالی و سایر خدمات ارائه شده به وسیله حرفه، تشکیل شود، و
- ❖ آموزش مناسب و مستمر برای آشنایی بیشتر افراد حرفه، با استانداردها و به‌کارگیری علمی و عملی آنها انجام گیرد. ❖

جلوگیری، افشا و گزارش تقلبها ارائه کرده است.^۳ همچنین، براساس بررسیهای موردی انجام شده در سایر کشورها از جمله ایران مشخص شده است که ارتباط مستقیمی بین اقدامات فسادآمیز و تلاش حساب‌رسان وجود دارد. فرازمند (۱۹۸۷)، سه مرحله را از زمان انقلاب مورد شناسایی قرار داده است:

- ۱- دوران دولت موقت (۱۹۷۹)،
  - ۲- دوران تلاطم (۱۹۷۹-۱۹۸۲)، و
  - ۳- دوران اسلامی شدن (۱۹۸۳-...).
- وی معتقد است در این دورانها فساد مالی با افزایش دیوانسالاری ناشی از ساختار متمرکز افزایش یافته و باید با این مسئله برخورد شود.

در واقع، این خواسته‌ای است که اخیراً منجر به نهضت و انقلاب اقتصادی در جامعه و بین علمای اقتصادی و حکومتی شده است که نمونه بارز آن فرمان اخیر رهبر معظم انقلاب اسلامی در تفسیر اصل ۴۴ قانون اساسی بوده است؛ انقلابی که در صورت عملی شدن، سهم مالکیتی بخش خصوصی و یا افراد جامعه و در بخش اقتصاد، به میزان درخور توجهی، افزایش خواهد یافت. در این

- چارچوبهای حقوقی مقابله با فساد مالی، دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۴
- استانداردهای حسابرسی، بخش ۲۰: هدف و اصول کلی حسابرسی صورتهای مالی، سازمان حسابرسی، ۱۳۸۵
  - استانداردهای حسابرسی، بخش ۲۴: مسئولیت حسابرس در ارتباط با تقلب و اشتباه در حسابرسی صورتهای مالی (تجدید نظر شده ۱۳۸۴)، سازمان حسابرسی، ۱۳۸۵
  - استانداردهای حسابرسی، بخش ۲۵: ارزیابی رعایت قوانین و مقررات در حسابرسی صورتهای مالی، سازمان حسابرسی، ۱۳۸۵

منابع انگلیسی:

- Farrell, Barbara, R., Franco, Joseph, R., **The Role of Auditor in the Prevention and Detection of Business Fraud: SAS No. 82**, Western Criminology Review 2/1, 1999, <http://wcr.sonoma.edu/v2n1.html1>
- **What Does New Audit Standard SAS No. 99, Consideration of Fraud in a Financial Standard Audit, Mean for Business and Industry Members?** November 2002, <http://www.aicpa.org/pubs/index.htm>
- Frazmand, A., **The Impacts of Revolution of 1978-1979 on the Iranian Bureaucracy and Civil Service**, International Journal of Public Administration, 10, 1987
- International Federation of Accountants (IFAC), **Anti-Money Laundering (Discussion Paper)**, 2002, <http://www.ifac.org>
- International Monetary Fund and World Bank, **Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism**, 2002
- Lawrence, Micheal, G., Wells, Joseph, T., **Basic Legal Concepts**, 2004, <http://www.aicpa.org/pubs/jofa/Oct2004/index.htm>
- Pomeranz, Flex, **Accountants and Third World Corruption: A Summon**, 2006, <http://islamic-finance.net/islamic-ethics/article-11/index.html>
- Proposed Statement on Auditing Standards, **Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit**, Meetings of the ASB, and «Proposal to Say the F Word in Auditing Standards» in the June 1996 Issue of the CPA Journal
- Standing, Andrew, Van Vuuren, Hennie, **The Role of Auditors: Research into Organized Crime and Money Laundering**, 2002, <http://www.iss.co.za>
- Transparency International, 2005, www.transparency.org or www.icgg.org
- Wells, Joseph, T., **Corruption: Causes and Cures**, 2003, <http://www.aicpa.org/pubs/jofa/apr2003/index.htm>
- Wells, Joseph, T., **Protect Small Business**, 2003 <http://www.aicpa.org/pubs/jofa/mar2003/index.htm>

- 1- Reputation
- 2- Glynn, Micheal, P., Technical Manager for the AICPA's Audit & Attest Standards, Oct. 4, 2004
- 3- Misstatement
- 4- Error
- 5- Fraud
- 6- این خواسته، در ایران، در استانداردهای اولیه همچون استاندارد هدف و اصول کلی حسابرسی صورتهای مالی آورده نشده بلکه در استانداردهای بعدی، همچون استاندارد مسئولیت حسابرس در ارتباط با تقلب و اشتباه، در حسابرسی صورتهای مالی ذکر شده است.
- 7- Corruption Perceptions Index (CPI)
- 8- Transparency International (TI)

۹- گزارشهای مذکور به شرح زیر است:

- فساد درنگاهی دیگر: تاملی چندجانبه در مقوله فساد، بهمن ماه ۱۳۸۳.
- ترتیبات نهادی و حقوقی مبارزه با فساد در کره جنوبی، چین و ویتنام، شهریور ۸۴.
- خلاصه کتاب فقر، فساد و تبعیض: موانع توسعه در ایران، شهریور ۸۴.
- سازوکارهای مبارزه با فساد در کشورهای گروه هشت: ژاپن، شهریور ۸۴.
- سازوکارهای مبارزه با فساد در کشورهای گروه هشت: (۳ روسیه).
- سازوکارهای مبارزه با فساد در کشورهای گروه هشت: (۵ کانادا).
- خلاصه کتاب «برنامه مبارزه با فساد و ارتقای سلامت در نظام اداری»، اردیبهشت ماه ۱۳۸۴.
- پارامترهای اقتصادی و اجتماعی موثر بر فساد اداری در ایران (اقتصاد جرم و فساد اداری).
- مجالس قانونگذاری و مقابله با فساد.
- طرح مطالعاتی فساد: فساد مالی و راهکارهای اجرایی مبارزه با آن (۱).
- مبارزه با فساد از نگاه نظام، فروردین ماه ۱۳۷۴.
- طرح مطالعاتی فساد: آسیب شناسی مبارزه با فساد مالی در ایران و ارائه پیشنهادها راهبردی (۲).
- حکمرانی و مبارزه با فساد طرح پژوهشی حکمرانی خوب (۱).
- مجمع جهانی مبارزه با فساد مالی و حفظ سلامت اخلاقی در بین مسئولان (بیانیه‌های پایانی)، تیرماه ۱۳۸۳.
- خلاصه کتاب «زنده باد فساد» جامعه شناسی سیاسی فساد در دولتهای جهان سوم، اسفندماه ۱۳۸۳.
- ۱۰- در ایران نیز به نوعی در بند ۶ از استاندارد هدف و اصول کلی حسابرسی صورتهای مالی (اما به صورت ناقص) به این امر اشاره شده است.

- 11- Expectation Gap
- 12- Pan M., Guy, Vice President-Auditing, Alan, J., Winters, Director of Auditing Research, Patrick, L., McNamee, Director of Audit and Accounting Guide Authors, NewYork, April, 1988

۱۳- تدوین استاندارد بین‌المللی حسابرسی ۲۴۰ با عنوان «مسئولیت حسابرس در ارتباط با تقلب و اشتباه در حسابرسی صورتهای مالی»، در واقع، تحت تاثیر فرایند مذکور قرار گرفته و در ایران نیز شاید به خاطر اهمیت این موضوع استاندارد مسئولیت حسابرس در ارتباط با تقلب و اشتباه، در حسابرسی صورتهای مالی (تجدید نظر شده ۱۳۸۴) تدوین و تصویب شده است.

منابع فارسی:

- ارباب سلیمانی، عباس، نفری، محمود، اصول حسابرسی، سازمان حسابرسی، ۱۳۸۲
- اماء، افسو، دیلیپواتی، راج سوپر امنین، کیشو آیراتی، ترجمه احمد رنجبر،